

پروشاهی قرآنی

ترجمہ متون مقدس
وحی شناسی
نظریہ بریکصد و سیزدہمین سورہ قرآن

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
سال جامع علوم انسانی

ترجمه منثور مقابله

حضرت آية الله العظمى مطاهري

ترجمه متون مقدس

ترجمه متون مقدس

خداوند متعال را سپاسگزاریم که در فضای علمی و فرهنگی نظام مقدس جمهوری اسلامی، توفیق برگزاری این همایش و تجلیل از یک عالم فرزانه و خادم قرآن کریم را به شما حضاران و شرکت کنندگان گرانقدر و مسؤولان محترم دانشگاه آزاد اسلامی، عنایت فرمود.

همچنین به روان پاک مترجم کلام سبحانی و خدمتگذار آستان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام مرحوم مغفور حجه الاسلام والمسلمین سید علی نقی فیض الاسلام (ره) درود می فرستیم و علودرجات ایشان را از خداوند سبحان، مسألت می کنیم.

این عالم ربانی را باید به حکم «الفضل لمن سبق»، جزء پیشگامان ترجمه متون مقدس اسلامی دانست، چرا که سهم تقدم آن مرحوم به ویژه در ترجمه دو کتاب مقدس نهج البلاغه و صحیفه ی مبارکه ی سجادیه، سهمی ممتاز و برجسته است. در زمانهای که این دو کتاب جاودانه ی عصمت - که هر دو از خانواده قرآن کریم اند و بدین سبب یکی اخ القرآن و دیگری را اُخت القرآن نامیده اند - در میان عموم مردم و فارسی زبانان ناآشنا به زبان عربی، چندان رواجی نیافته بود؛ سعی مشکور و تلاش مقبول مرحوم فیض الاسلام در ترجمه ی این دو کتاب عظیم الشأن، نقش برجسته ای در وارد کردن این دو کتاب مقدس به میان عموم فارسی زبانان داشت و از این جهت باید به زبان فهمی آن عالم گرانقدر و شناخت درست او از احتیاجات اهل زمان، آفرین گفت. بزرگواری این همایش را فرصت مناسبی می دانیم تا به نکات مهم در باب ترجمه متون مقدس اسلامی و به ویژه کتاب آسمانی قرآن کریم، اشاراتی هر چند کوتاه داشته باشیم:

اگر چه امروزه، پاره ای اختلاف نظرها درباره ی شیوه ی ترجمه ی قرآن کریم و دیگر متون مقدس اسلامی، به زبان های رایج دنیا وجود دارد. اما در اصل ضرورت آنها هیچ تردیدی نیست و همه خبرگان و عالمان و محققان امت اسلامی به درستی برآنند که برای رسانیدن پیام وحی الهی و نیز ابلاغ معارف زندگی ساز اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، به مردم جهان، ناگزیر از ترجمه ی این سخنان جاودانه به سایر زبانهای ملل دنیا هستیم، اگر چه همواره، قلم فرشی خاکیان، در برابر روح عرشى افلاکیان و به ویژه در مقابل هیمنه عظیم قدسی کلام حضرت حق تعالی، عاجز و ناتوان است. و این خود یکی

۱- پیام حضرت آیت الله العظمی مظاهری به همایش ترجمان متون مقدس.

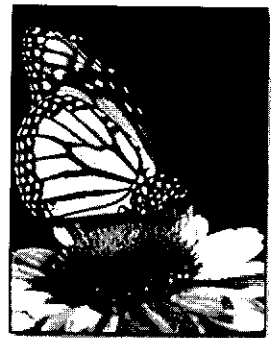

دیگر از جنبه های اعجازی و جاودانگی قرآن کریم و کلمات گهربار نبی مکرم و سایر معصومین «صلوات الله عليهم اجمعین» است. به ویژه در مورد قرآن کریم هیچ مترجمی، هرگز نخواهد توانست معانی و مفاهیم قرآن کریم را در ترجمه ی خویش بگنجانند و هیچ بشری نخواهد توانست تمام اسلوب های آیات قرآن شریف در قالب و چهارچوب زبان دیگری فرو ریزد. چرا که ترجمه، در حقیقت، بیشتر، بیان معانی الفاظ و عبارات است و نه روشن کننده وجوه قرآن از محکم و متشابه و منطوق و مفهوم و منسوخ و عام و خاص و مطلق و مقید و مجمل و مبین و بسیاری از وجوه اعجازی قرآن کریم به ویژه وجه بلاغی و ادبی آن کتاب عظیم القدر، که قابل انتقال به هیچ زبانی نیست و در این زمینه ها به مدلول آیه شریفه «فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون» باید به آستان پاک مفسران حقیقی قرآن کریم یعنی حضرت ختمی مرتبت ﷺ و حضرات اهل بیت علیهم السلام، بشتابیم.

اما در این میان، ترجمه ی قرآن کریم، و دیگر کتب مقدس اسلامی به زبان شیرین و فاخر فارسی، هم دیرینه و سابقه ای عظیم را داراست و هم از سیری شگفت و رو به رشد چه از حیث کمی و تعدد و چه از حیث کمی و معنایی، برخوردار است و این یکی دیگر از افتخارات برجسته ی پارسی زبانان مسلمان و در رأس آنان ایرانیان ارادتمند به قرآن و سنت است.

زبان فارسی یکی از پر مایه ترین و بالنده ترین زبان های زنده ی دنیاست، افزون بر زمینه های تاریخی خود، نماینده ی آمیزه ی گرانبهای از برخورد ملت ها و فرهنگ های گوناگون است که در مسیر گردش تمدن بزرگ اسلامی حاصل و فراهم آمده است و از این جهت زبان فارسی را به درستی باید سبب گسترش موج های بزرگ بعدی فرهنگ اسلامی در سایر سرزمینهای دور و نزدیک همانند هند و چین دانست.

برخورد زبان فارسی با زبان اسلامی عرب و تداول فرهنگی و تاریخی عالمان پارسی زبان و عرب زبان، علاوه بر دگرگون کردن باطن زبان فارسی، موجب توانایی هر چه بیشتر این زبان گردید و در حقیقت باید گفت مرحله ی تنیدگی در حیات زبان فاخر فارسی پدید آمده و زبان فارسی و فارسی زبانان، این حیات نوین را مدیون اسلام و قرآن کریم و معارف نورانی اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام هستند، چرا که برگردان کردن قرآن کریم و دیگر متون مقدس اسلامی به زبان فارسی، در این عرصه، نقش برجسته ای را داراست و در تاریخ

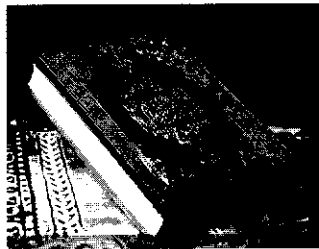

ترجمه زبان عربی به زبان فارسی، شاید هیچ ترجمه‌ای، کهن تر و با سابقه تر از ترجمه‌ی قرآن کریم وجود نداشته باشد و حرکت‌های بسیار محدودی را از همان آغاز ترجمه‌ی قرآن به فارسی پی گرفته شد، به تدریج چنان گسترشی پیدا کرد که در دو دهه‌ی اخیر در فضای نظام مقدس جمهوری اسلامی، به برکت مجاهدت بزرگی که از سوی معمار فقید این نظام یعنی حضرت امام خمینی «اعنی الله کلمته» بنیان گذارده شد و با خون‌های مطهر شهیدان شاهد امت اسلامی تحکیم گردید- فارسی‌زبانان، ترجمه‌های متعدد و فراوان عالمانه‌ای را از کتابهای مقدس اسلامی و به خصوص کتاب آسمانی قرآن شاهد بودند و بدین جهت فضل تقدم و تقدم فضل برای آن انسان‌های آزاده و در رأس آنان مقتدای راحل این امت اسلامی، است.

بنابر این آغاز ترجمه‌ی قرآن کریم و سایر متون مقدس اسلامی به زبان فارسی، گذشته از ارزش و اهمیت دینی آن، از جنبه‌ی دسی و تاریخی نیز شایان توجه بسیار است و ایرانیان و سایر فارسی‌زبانان، به واسطه ترجمه‌های فارسی قرآن کریم و کلمات نورانی حضرات معصومین علیهم‌السلام، آشنایی گسترده‌ای با پیام الهی و وحی قرآن و معارف جاودانی اسلام یافته‌اند و تأکید می‌کنم که این، نیز خود یکی از افتخارات برجسته و والای ایرانیان، در اخذ و قبول و گسترش دین مبین اسلام است.

اما این نکته با اهمیت را نباید از نظر دور داشت که عرصه ترجمه متون مقدس اسلامی به ویژه قرآن کریم، عرصه خطیری است که مخاطرات آشکار و پنهان بزرگی را در خود داراست. در این خصوص، خروج از دایره مفهوم آیات و در نهایت تحریف معانی و مفاهیم والای و حیانی، از جمله این مخاطرات بزرگ است که مترجمان، بدون لطف و عنایت الهی و استمداد علمی و عملی از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام، و اعمال دقت نظرهای بسیار و همفکری و مشورت‌های عالمانه با دیگر عالمان و متخصصان فن، از آن مصون، نخواهند ماند.

اهمیت شایان توجه این خطر، وقتی روشن تر می‌شود که بدانیم دشمنان و توطئه‌اندیشان علیه دین مبین اسلام به ویژه دشمنان صلیبی و صهیونی اسلام که در پی قرن‌ها تلاش مذبوحانه و شکست خورده، از تحریف متون مقدس کتاب آسمانی قرآن شریف ناامید شده‌اند، اینک چشم طمع به تحریف معانی کلام الهی دوخته‌اند، که اگر خدای ناکرده کمترین توفیقی در این راه پیدا کنند،

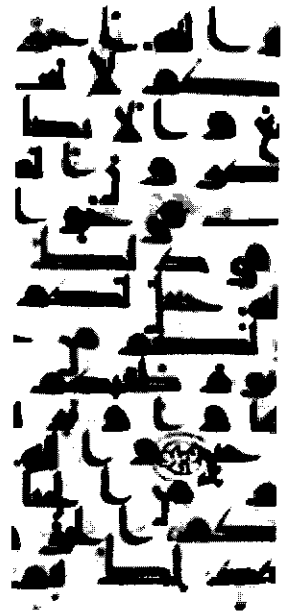
تأثیرات سوء آن بر مکتب به دعوت اسلامی، محرز و بی نیاز از شرح و بیان است، اگر چه به لطف الهی و عنایت حاملان واقعی قرآن شریف علیه السلام، و با دقت و هوشیاری عالمان و محققان اسلامی، چنین نخواهد شد. از جمله این توطئه های حساب شده، ارائه ی برخی ترجمه های قرآن کریم از سوی فرقه ی ضاله و جعلی وهابیت و نشر و پخش آن در میان مسلمانان به ویژه در موسم حج به زائران بیت الله الحرام است که در این ترجمه ها، به عمد، سعی در انحراف افکار و مفاهیم والا و با اهمیت مربوط به ولایت و امامت و برخی دیگر از اصول مسلم دین مبین اسلام می شود و بدون تردید این، شیوه های جدید برای تحریف کتاب خداست، همچنان که در خصوص ترجمه ی قرآن به زبانهای اروپایی، نیز از دیدگاه تاریخی می بینیم که برای اولین بار، راهبان و کشیشان مسیحی بودند که با انگیزه های جدلی و به خیال خام خود به منزله ی تمهیدی برای تألیف ردیه بر اسلام کوشیدند تا قرآن کریم را به زبانهای اروپایی ترجمه کنند، تا آنجا که حتی در باره برخی از این ترجمه ها، گفته اند حتی یک آیه از قرآن در آن وجود ندارد و یا در مورد برخی دیگر از ترجمه ها- که حتی به مدت یک قرن، تنها ترجمه در دسترس انگلیسی بوده و بارها در آمریکا و اروپا منتشر شده است- گفته شده که در آن، ترجمه دقیقی از آیات شریف قرآن ارائه نشده است چرا که این ترجمه، متأثر از فضای مدافعه نویسی مسیحی و انتهاب ناشی از نبرد با عثمانی بوده و بدین جهت نتوانسته و یا به تعبیر دقیق تر نخواست است که ترجمه دقیقی از کلام وحی ارائه دهد.

اگر چه - بحمدالله والمنه - امروز به برکت نظام مقدس جمهوری اسلامی و در سایه ی اقبال عظیم نسل عالمان و فرهیختگان جامعه به قرآن و قران پژوهی، مراکزی نیز برای جبران این خلأ تأسیس و به این امر با اهمیت، همت گمارده اند، اما ضرورت گسترش این توجهات، هنوز باقی است.

به نظر این جانب در امر خطیر ترجمه ی کتب مقدس اسلامی، به ویژه قرآن کریم، اصول مهم و تغییر ناپذیری وجود دارد که هر مترجمی برای برگرداندن قرآن به هر زبان دیگر به ویژه زبان فارسی، ناگزیر از دقت جدی و عالمانه بدانهاست. این اصول به طور اختصار عبارتند از:

❁ نخست: دقت و صحت.

مترجمان کلام وحی در وهله ی اول، باید به دنبال افزایش دقت و صحت باشند به گونه ای که هیچ کلمه یا تعبیری و یا حتی حرف قرآنی در ترجمه و برگردان،

از قلم ساقط نگردد تا بتوان گفت که این ترجمه، - اگرچه به صورت نسبی -، دقیق است.

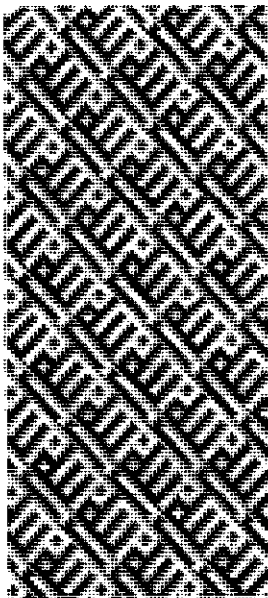
❁ دوم: استفاده از نثر متعارف و معیار.

مترجمان کتب مقدس اسلامی، برای آنکه بتوانند ترجمه قابل استفاده‌ای به عموم قرآن دوستان ارائه نمایند، باید از محدوده نثر معیار و متعارف خارج نشوند و بدین سبب از آوردن تعابیر غیر متداول و استفاده از واژه های نامأنوس و به تعبیر دیگر از علاقه افراطی به فارسی گرای، به شدت پرهیز نمایند و به جای آن از مأنوس ترین و در عین حال زیباترین واژه های معادل بهره برداری کنند و توجه داشته باشند که قرآن کریم - اگرچه بزرگترین معجزه ی هنری و زبانی و ادبی و بلاغی نیز هست - اما ترجمه فرآن کریم، یکسره، عرصه هنر نمایی ادبی نیست و ترجمه متون مقدس اسلامی باید به گونه ای ارائه شود که به کار عموم ارادتمندان به قرآن و سنت بساید و زبان فاخر فارسی نیز این قابلیت و ظرفیت برجسته را داراست که واژه های زیبا و دلپذیر و در عین حال مأنوس و متداول را برای ترجمه ی متون مقدس اسلامی، در اختیار مترجمان عزیز قرار دهد و اگر مترجمی بتواند، در سراسر ترجمه ی خود، این ظرفیت زبان فارسی را چنان به کار گیرد که همه واژه های معادل، هم زیبا و برجسته و هم رسا و متداول باشد، خدمتی بس عظیم و ماندگار را به انجام رسانیده است، گوا اینکه این، کاری است بس صعب و دشوار.

❁ سوم: حفظ کلمات و تعبیّرات خاص.

به درستی باید توجه داشت که برخی از کلمات و تعبیّرات و عبارات قرآن و سنت، بار معنایی خاص و ویژه ای را داراست که حقیقتاً هیچ معادلی، تحمل آن بار معنایی را ندارد. واژه هایی همانند اسلام، ایمان، تقوی، حق و باطل، حرام و حلال، نعمت و عذاب، صلح و فساد و نظایر آن و از همه مهمتر کلمه طیبه «الله» که اسم مستجمع جمع صفات است. گرچه ممکن است در هر زبانی، معادلی را داشته باشد، اما از یک ویژگی معنایی خاص برخوردار است که نباید در ترجمه فدا شود.

خلاصه کلام آنکه، عرصه ترجمه قرآن کریم و دیگر کتب مقدس اسلامی همانند کتاب شریف نهج البلاغه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و نیز صحیفه ی مبارکه ی سجاده حضرت زین العابدین و سیدالسااجدین «ارواحنا فداه»، عرصه ای خطیر و با اهمیت است به ویژه، اگر به نوع ادبیات خاص هر یک از

این کتب دقت شود، این اهمیت بیشتر آشکار خواهد شد. و شاید یکی از وجوه کلام شریف نبی مکرم ﷺ خطاب به امیرالمؤمنین علیه السلام که فرمودند: «یا علی انا اقاتل علی التَّأویل و انت تقاتل علی التَّنزیل» نیز همین اختلاف در ادبیات خاص سخنان است، که به هر تقدیر صعوبت و دشواری‌های ترجمه را دو چندان می‌کند. با همه این دشواری‌ها، نباید از عظمت و بزرگی کار مترجمان و به خصوص تلاش‌هایی که در بعد از انقلاب بزرگ اسلامی و در دو دهه ی اخیر، به سرکت این نهضت عظیم اسلامی، رخ داده است غافل بود و باید قدر شناس زحمت عالمان مترجم و مترجمان عالمی - که از سر ارادت به آستان وحی و خاندان وحی، سرمایه عمر و علم خویش را در این مسیر به کار گرفته‌اند - باشیم.

اینک این جانب، فرصت برگزاری این همایش را مغتنم شمرده و همه مترجمان در قید حیات که در راه دستیابی به ترجمه مطلوب کتب مقدس اسلامی، توفیق برداشتن گامی را داشته‌اند، و همچنین دیگر عالمان شایسته‌ای که در این عرصه دارای تخصص و انگیزه لازم می‌باشند را در برابر این پیشنهاد قرار می‌دهم که در یک مجمع علمی و تحقیقی گرد هم آیند و به تبادل تجربه‌های گرانسنگ خویش در این عرصه با اهمیت بپردازند، شاید این اجتماع عالمانه و این مشاوره محققانه، این توفیق بزرگ را از سوی حضرت باری تعالی دریافت نماید که جامعه اسلامی ما و به ویژه نسل جوان این جامعه، نقطه عطف مهمی را در تاریخ ترجمه قرآن کریم شاهد باشند، گرچه هیچگاه نقطه ی پایانی را شاهد نخواهیم بود، چرا که زیبایی‌ها و عمق معارف والای قرآن، تمام ناشدنی است. این همایش می‌تواند، به لطف خداوند متعال و به مدد عنایت حضرات معصومین علیهم السلام، و با تلاش شما عالمان قرآن دوست مقدمه ی مناسبی برای فراهم کردن آن اجتماع و تجربه‌ای نو از کار مقدس ترجمه ی قرآن و دیگر کتابهای مقدس اسلامی باشد. به امید آن روز.

بار دیگر به روان پاک عالم عالی مقدار مرحوم فیض الاسلام (ره)، که این همایش به منظور نکوداشت یاد آن عالم خدوم به آستان کتاب و سنت و بسا هدف تجلیل از تلاش‌های علمی او برگزار گردیده است، درود می‌فرستیم و از خداوند قادر متعال، رحمت و مغفرت بی‌پایان و همنشینی با خاندان وحی را برای ایشان مسألت می‌کنیم.

